

lišiti nutarnje i bitne veze s krivnjom i slobodom? Zar je možemo osnivati isključivo na pojmu socijalne pogibli? Mi dobro razlikujemo razlog društvene intervencije, kad se uništavaju štetni bacili od onog, kad se objesi koji zločinac. Netko može biti pogibeljan za društvo, a da ga pri tom ne smatramo ni najmanje odgovornim. Na pr. luđak, tuberkulozan i t. d.

I kod Č. se jasno vidi kako determinizam praktički dolazi u sukob sa samim sobom kad pobija indeterminizam. Na bezbroj mjesta izriče vrijednosne sudove koji nužno predpostavljaju slobodu volje. Na pr.: »Radi ti dobro radi dobra nije nikakvom pohvalom. Treba raditi dobro bez očekivanja nagrade. Treba izbjegavati zlo i ne strepeti pred kaznom« (str. 141). Osuđuje osvetu kao nehumano i nemoralnu i kao nedopušteno sredstvo za ikoju moralnu svrhu. Kaže da je zločinac zapravo bolesnik i da je isto tako nevin kao onaj koji »ima čir u želucu« (str. 127). I dodaje: »Da li je humano i razumno osvećivati se bolesniku, od koga smo se uslijed neopreznosti zarazili?« Ako zločinac nije kriv, zašto smo krivi mi, koji mu se nepravedno i nehumano osvećujemo?

Iz pregleda Č. dokazâ za determinizam, ustanovili smo kakva je naučna vrijednost cijelog djela. Vidjeli smo smione i čudne tvrdnje, a bijedne dokaze, samosvijestan nastup i smione juriše. Ograničili smo se samo na osnovne tvrdnje. Osim ovih ima još smjelijih, još nerazumljivijih i neosnovanijih tvrdnja. Na pr.: »Religiji... je bliži determinizam... od indeterminizma« (str. 19); »religije su sazidane na temelju determinizma« (str. 20); prema skolastičkoj filozofiji »predestinacijom Bog je unaprijed odredio tko će se od ljudi spasiti, a tko je osuđen na vječnu propast« (str. 20); i t. d. Tu nije potrebna posebna kritika. Ipsa verba iudicant.

Na koncu moramo reći: ovo je djelo postiglo baš obratno od onoga što je namjeravalo. Po svojoj naivnoj smjelosti i slijepoj tendencioznosti autor je nehotice otkrio i iznio na svijetlo ono, što su drugi deterministi zakučastim analizama prekrili: a to je determinizam u svojoj skrajnoj konsekvenciji, u svojoj nemogućnosti i neodrživosti. U tome mu je jedina zasluga.

Papp Imre

Jojc Dr. Boris: Slavjanski Glas (1937—1940), 8°, str. 160, izdaje »Slavjansko društvo«, Sofija.

Revija »Slavjanski glas« u Sofiji rado je viđen zbornik radnja iz života i kulturnog napredovanja pojedinih slavenskih naroda. Mnogo je za nj zaslužan bio pok. Nikola Bobčev, kojemu u čast donosi ovaj svezak nekrolog s popisom glavnih radova. Od članaka u ovom svesku spominjem onaj od Velče Velčeva: O slavenskom duhu kod sv. braće Ćirila i Metoda, Nikole Staneva: O legendi češkog kneza sv. Vavrlava, te novoga urednika B. Jojčova: Bugarska i slavenstvo. Misli u tom članku iznesene jesu od aktualne važnosti, danas možda i više nego u čas kad su napisane... jer su u onaj čas južni Slaveni stajali u drugom položaju nego što stoje danas, kad ja pišem ovaj kratki osvrt. Svakako su ovi naši dani slabo prikladni za raspravljanje o sudbini slavenskih naroda. Jedno je stalno, što pisac ističe: nitko ne zna što i kraj postojećih snaga nosi budućnost; i: katkada je potrebno uzeti u obzir sadašnjost

a misliti na budućnost... — U prikazu knjige Ljubomira Mihajlova («Od Crnoga mora do Triglava») sa simpatijom se spominje Hrvatska, njezino more i kulturne vrijednosti glavnoga grada Zagreba. Za poznavanje života bugarskog i ostalih Slavenskih naroda, te misli o slavenskoj uzajamnosti uopće, ovaj časopis ima veliko svoje značenje za nas južne Slavene.

A. Z.

Manol Mihajlov: Jubilejni tržestva (Maj 1939) po slučaj 50-godišnjina na universiteta (1888—1938). Sofija 1940, 8°, str. 366 s ilustracijama, cijena 200 leva.

Po uputi akademičkoga senata sastavio je generalni tajnik sveučilišta g. Mihajlov ovu spomenicu o jubilarnoj proslavi 50-godišnjice opstanka bugarskoga sveučilišta. Proslava je mogla biti održana još u povoljno vrijeme — u svibnju 1939 — u Sofiji, u prisutnosti velikoga broja zastupnika sveučilišta u i izvan Evrope. Nisu kod te proslave sudjelovali samo naučni krugovi Bugarske, nego sav bugarski narod: počevši od kralja Borisa do onih seljaka oko Varne i Plovdiva, Šumena, Kazanlika, Hisar-banje i drugih mjesta, kuda su gostoljubivi Bugari sprovodili svoje goste. Moglo se zapaziti, da sav narod u svim slojevima shvaća značenje svoga narodnoga sveučilišta; da mu pridaje potrebnu važnost i poklanja potrebno povjerenje; da znade zauzeti ispravan i korektan stav prema instituciji, koja ga je uvela među ostale kulturne narode i pribavila mu dolično štovanje, a da kraj toga ipak ni najmanje nije stradala njegova »autohtona« kultura. Na primjeru Bugarske bi mogli mnogo naučiti oni, koji nikako ne znaju naći ispravne točke gledišta: kako se ima harmonično slijevati moderna napredna naučna prosvjeta s karakterom narodne duše. Tko je upoznao što je Bugarska učinila na polju prosvjete i školstva uopće, koliko je kako ponosna na brojnan kader buduće inteligencije Bugarske domovine, morao je osjetiti, da postaju suvišnima sve neke deklamacije koje seljačku kulturu izoliraju od prosvjetnog rada inteligencije, te tako i nehotice stavljaju štetne zapreke pravilnom i naprednom odvijanju narodnoga života.

Sav tok svečanosti u Sofiji prikazan je u spomenici po redu, s govorima i svečanim čestitkama pojedinaca. Među njima treba napose spomenuti govore Nj. V. kralja Borisa, ministra prosvjete Filova, rektora sveučilišta prof. Staniševa, te nekih zastupnika pojedinih naroda, naročito između Nijemaca i Francuza. Za vrijeme svečanosti pala je proslava sv. Ćirila i Metoda, koja je s velikim efektom uklopljena u jubilejske sveučilišne svečanosti. Najznačajnija je svakako bila svečana predaja diploma imenovanim začasnim doktorima bugarskoga sveučilišta u velikoj sveučilišnoj auli, s govorom rektora i zahvalama promoviranih, te čestitkama pojedinih zastupnika stranih sveučilišta. Posebne su promocije priređene začasnim doktorima: Ing. Moščicki, predsjedniku poljske republike, ministrima Franku (njem. Reich) i G. Bottai (Italija). Između 50 začasnih doktora — nijedan ne pripada bivšoj Jugoslaviji (osim Rusa Struve-a) prof. u Beogradu. Opis puta dviju grupa izletnika prikazan je također u kratkim potezima.